26. szám. Pest, 1871. Junius 29. VII. évfolyam.

Megjelenik minden csütörtökön sokféle képpel ellátva. Előfizetési ár: Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 kr. Előfizethetni minden postahivatalnál és könyvárusnál.
Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor 9 uj kr. Szerkesztői szállás: mészáros utca 2. szám, 2-dik emelet. Kiadó-hivatal: barátok tere 7. szám.

Tisza Lajos.

Valószinü, hogy most már végett értek egyelöre a miniszteri változások. Az 1866-iki miniszterium utolsó férfia is eltávozott Gorove személyében Andrássy miniszterelnök mellöl, s hihető, hogy b. Wenkheim, ki recidivázott a miniszterségbe, legkevésbbé sem zavarja azon öszhangzatot, melyet a miniszterelnök keresett saját nézetei és fölénye számára.

Gorove távozása már csak idö kérdése volt. Teljes elismeréssel vezette a kereskedelmi és földmivelési miniszterium ügyeit, s fö törekvése az volt, hogy a kereskedelem elválasztassék a földmivelési ügytöl, mert e két fontos ág nagyon öszsze-vissza halmozódik egy kézben. Emlékezhetünk, hogy nagyon sokat is olvastunk egy idöben külön földmivelési miniszteriumról. Gorova egészen a kereskedelmi ügyekre akarta volna forditni teljes fáradozását, azonban gr. Mikó Imre lemondása után rá eröszakolták a közlekedési ügyek vezetését. E pillanattól csak ideiglenesnek lehetett tekinteni miniszterkedését, s midön Horváth is eltávozott, szintén beadta lemondását.

Nem kerülte ki az senki figyelmét, hogy a távozott miniszterek helyeinek betöltésénél mindig oly férfiak emelkedtek fölszinre, kik alkalmasoknak látszottak, hogy a miniszteri sorban utolsók maradjanak, s kiket mindig a hivatalnoki körböl választottak. A miniszterelnöknek ekkép sikerült most oly koronatanácsban elnökölhetni, melynek minden tagja a bürokrata osztályhoz tartozik, megfelelö szorgalommal, de kevés önállósággal.

Tény, hogy Csengery Antalt sehogy sem lehetett e miniszterium tagjául megnyerni, s Trefort Ágoston is visszautasitotta a piros bársony széket, melyröl Gorove eltávozott.

Következett a sor a közmunkatanács elnökére, Tisza Lajosra. A bürokratikus miniszterium általa teljes lett. Önálló multtal, országosan ismert érdemekkel és népszerüséggel egyik tagja sem dicsekedhetik. Ez most már oly complet valami s annyira a miniszterelnök befolyása alatt áll, hogy aligha fogunk hallani ily sürün miniszteri személyváltozásokról, legfölebb majd átalános válságról. Az uj közlekedési miniszter, Tisza Lajos, öcsese az ellenzék egyik vezértagjának Tisza Kálmánnak. Született a Tiszák biharmegyei családi fészkében, Geszten, 1833-ban.

Gondos nevelésben részesült, s a tanulmányokat Szönyi Pál vezetése mellett végezte. A 48-iki mozgalmak alatt sokkal fiatalabb volt még, hogy sem szerepelt volna e nagy időszakban, mely annyi ezrek életéhez oly sok érdemet füz.

Tisza Lajos közlekedési uj miniszter.

A szabadsághare után a három Tisza-testvér (Kálmán, László és Lajos) külföldön utaztak, leginkább tanulmányaik növelésére. Igy hosszabb ideig maradtak Berlinben az egyetemen s a möglini gazdasági intézetben. Tisza Lajos még hosszabb utazást tett Egyiptomban is, melynek szelid legét gyönge testalkata miatt az orvosok is ajánlották. Ugyancsak itt, a pyramisok hazájában keresett enyhet 1855-ben a költöi lekületü Domokos, de honnan csak meghalni tért vissza Gesztre.

Tisza Lajosnak minden tekintetben elönyére vált a hosszas utazás, mely ismeretkörét is igen szélesbitette. Visszatérve, leginkáob a helvét egyházi és iskolai ügyek körül mutatott érdekeltséget, s a debreceni egyházkerületben segédgondnokká is választották.

Nyilvános szereplése a nyilvános élet sorompóinak fölnyiltakor kezdödik, 1861-ben, mikor a képviselök közt a határozati párt soraiban találjuk. 1865-ben Biharmegye egyik kerülete ujolag megválasztván öt az országgyülésre, ott a Deák-párt elvei szerint szavazott, miután mint szónok nem igen szerepelt.

1867-ben Biharmegye föispánjává nevezték ki s dacára, hogy birta a megye bizalmát, föispáni székét mégis nem sokára ott hagyta, fölcserélvén azt a fövárosi közmunkatanács elnökségével, honnan most a közmunka- és közlekedési miniszterium vezetésére hivatott meg.

Kinevezése tehát extra parlament, azaz nem a képviselök közül történt. Hihető, hogy e körülményt szóba fogják hozni a képviselöházban épen ugy, mint Pauler kineveztetésekor. Rendes parlamenti szokás szerint ugyanis a kormányférfiakat a képviselöházból szokás a miniszteri székbe emelni.

Kineveztetését a hivatalos lap vasárnapi száma közölte, valamint Gorove fölmentését is, ki elismerésül a Lipótrend nagy keresztjét s belsö titkos tanácsosi cimet nyert. Tisza e hó 23-kán tette le az esküt ö felsége kezébe, s 25-kén vette át a miniszterium vezetését.

Thanatophis.

— Bryant-tól. —

Százféle nyelven társalog a szent
Természet azzal, kibe lelke érzést
S bizalmat önt. Vidám gyönyörüségre
Ajánlja fel egész valóját,
Dús ékeit s beszédes mosolyát.
Hö rokonszenvvel fájó álmai
Közé szövödik, s észrevétlenül
Letörli tövisit. — S ha a halál
Kétsége, az utolsó óra jut

Eszedbe, s lelkedet lefátyolozzák
Az örök éj, a szük ház, a koporsó,
A szemfedél s nem-lét rémképei,
Hogy lelked borzalomtól lesz beteg;
Eredj a szabad ég alá, s figyeld
A természet felhangzó oktatását,
(Melyhez föld, lég, víz bizonyítva áll,)
S mely így szól: még néhány perc, — s soha többé
Nem láthatod a mindent ölelő nap
Örök futását! — Gyászolt hamvadat
Rideg ölébe rejti el a föld,
És képed az Óceán nagy sima tükre
Sem őrzi meg. A föld, mely szülve táplált,
Hogy föld légy újra: visszakövetel.
S te levetközve minden emberit,
A létezésnek öntudatja nélkül
Mégy, hogy az örök elemekbe olvadj.
Kőszáli szikla lesz a rokonod,
S a tűrő föld, mit a szántó paraszt
Ekéje fölhasít. Porodba vér
Gyökért a tölgy, formád rombolva szét.

De az örökös nyugalomba nem mégy
Te egyedül. — Ott pompás társaságot
Remélhetsz. — A jó ősi patriarchák,
Világháborító büszke zsarnokok,
Jövendőmondók, bölcsek, jók, roszak,
És minden faiták légióival
Egy ágyba fekszel. — És a nap-idős,
Szikla-redős hegyek, a játszi völgyek,
Mik köztük ábrándozva nyúlnak el,
A tisztes erdők, fenséges folyók,
Panaszló csermelyek, — mik a mezőn át
Üditve csörgnek, — a vén Óceán,
Mely elmélázva mindent átkarol,
Mind, mind csak ünnep-ékességi egy
Nagy embertemetőnek. — És a nap,
A csillagok s a bolygók milliói,
Évezredektől fogva a halál
Országát nézik itt: A föld fölött
Mozgóknak számaránya semmivé lesz
Azokéhoz képest, kik alatta vannak! —
S eredj a hajnal szárnyán sivatagba,
Vagy mérhetetlen ösvadonba tévedj,
Hol zúg az *Oregon*, mely önzajától
Nem hallhat semmi mást, — s halottakat
Lelsz ott is; az ő néma szellemük
Gyül össze ott a csöndben, a magányban,
S uralkodik minden porszem fölött.

Majd így pihensz te is. — S nem fáj neked
Hogy az élők nem érzik távozásod',
S barátok nem siratnak. — Minden élő
Egy sorsra jut veled. — S bár élcel a
Vidám kebel, borong az életunt,
S az egyik, mint a másik léte csábos
Céljáért fárad: mind elhagyja egykor
Kedvét s buját, hozzád megy, s véled egy
Táborba száll. A haladó idők
Nagy útján minden mozgó porhüvely.
— Az ifju tavaszában, és a férfi
Fejlett erőben, anya, s hajadon,
A fáradt aggság ép mint az üde
Gyerekkor, melynek arcát a halál
Egy ártatlan mosoly közt lepi meg,
Veled mén egyesülni, s azok is mind,
Kik helyüket felváltják e tekén.

Ugy élj, hogy a halál hivó szavára
Ha szólit, hogy a karavánt kövesd
Az árnyvilágba, hol helyet keres
Mindegyik a halálnak csarnokában. —
Ne ugr menj, mint rabszolga, a kit éjjel
Börtönbe korbácsolnak. — Büszke fővel,
Vértezve az uralt erők hitével,
Közelgj sirodhoz, s ugy feküdj belé,
Mint ki bevonja ágya függönyét,
S mosolygó arccal szép álmokra dől! . . .

Ifj. Ábrányi Kornél.

Megyei mozgalmak a XVII. században.*)

(Böngészet Hontvármegye történetéből.)

(Megyei napidijak 1607-ben. Hitfelekezeti vita 1609-ben a honti megyegyűlésen. Egy levél az akkori állapotokról. Megyei tisztujitások a XVII. században. A tiszteiselők fizetése. Szükségtési esetek. A főispáni beigtatás szertartása még ismeretlen. Hont örökös főispánt kap. A főispánokat 1688-ban le mertek szavazni. Egy megye küldöttsége Bécsben ajándékok nélkül nem boldogulhat. Magyarországi csodák Bécsből irva. Magyar levelek a XVII. századból.)

I. A zsitvatoroki béke következtében, Kolonics Szigfrid komáromi kapitány fölhivására, Hontmegye közönsége, a magyar és török birodalom határainak e megyében, a török biztosokkal egyetértőleg kijelölésére 1607. május 23-ban, maga részéről kiküldé: Bakos Ferencet, Liptai Imrét, Palásti Józsefet és Fáncsi Ferencet, mindegyiket száz száz forint fizetéssel. 1609-ben pedig „az bassánál való frigy tractállására, választva az nemes vármegye viccispán uramot is Liptai Imre uramot," kik is julius 8-kán Szögyénbe mentek „az holdult faluk felől való végezésre." A koesisnak fizetett a vármegye összesen 4 — a két követnek 2-2 forintot napjára. „A commisarius urak szükségére Egegi Albert uram processusa — a báthi — adjon mind holdult, mind holdulatlan, az biró uram limitatiója szerint, bort, egy kappant vagy három tyuk fiat. Az három szolgabiró javára fizesse meg a 12 akó bornak az árát és az 22 fertál zabnak az árát."

II. 1613. Vid és Modest napján Szebelében tartott gyülésből, az esztergomi és váci törökök erőszakos hódoltatásaik, egyebek közt, Udvarnokon, az embereknek torkuk metszése által elkövetett gyilkolásai, s barmaiknak elhajtása miatt, fölirt a vármegye a nádorhoz: „találja meg minél hamarabb Ngod eő Fgit arról, hogy eő Fge, mindjárt haladék nélkül küldjön be a török császár portájára oly jámbor, istenfélő magyar követeket, a kik értik a szegény magyar nemzetnek ilyen nagy romlását, sanyaruságát, és nagy isteni félelemmel és hiven végezzenek török császárral, és tudnák meg: az ő hirivel és akaratjából cselekszik-e rajtunk a végbelick ezeket a kártételeket, az frigy ellen, mely frigyhez, minemü nagy fáradsággal, munkával és sok tractálással jutottanak Ngtok, tizennyolc esztendeig fáradozván benne, el nem kellenék hadnunk bontonunk, mert ez vagy vagyon hirével török császárnak, vagy nincs az gonosz béknek cselekedeti; evvel Ngodnak kár disputálni, ki miatt az vármegyének jó része elpusztult, ugy hogy senki sem lakja az falukat ott."

A szomszéd vármegyék is ez értelemben fölhivattak: „mert evvel a hitvány esztergomi békkel semmitsem végezhetünk, ki miatt nyilván való, hogy az frigy felbomol, és az egész országnak leszen nagy háborusága miatta."

Ezen, és ujabb panaszok folytán 1616. ker. János előtti napon, a nádor irja, hogy mind a budai, mind az esztergomi basákat megkereste: bánjanak kimélettel a hódolt falukkal, s nov. 9-kén a nádor levelét a hódoltsági faluk ügyében Bakos Ferenc alispán elküldé Beniczki Ferenc váci kapitánynak, hogy az viszont a budai basának kézbesittesse, s választ kérjen. Ugyanez évben aug. 15-kén a zsitvatoroki békének a két császár által megerősitett pontjai a megyében kihirdettetnek.

A megye kivánata, hogy a török portára egy istenfélő, jámbor magyar követ küldessék, megtörtént 1619-ben, midőn a derék Liptai Imre, már ekkor Barsmegye alispánja — előbb Honté 1603—1609 közt — országul küldetett követségbe a szultánhoz.

III. *Egy kis hitfelekezeti vita, jegyzőkönyvi kivonatban a latinból.*

1609. april 25. Thurzó György nádor fölhivja a vármegyét, hogy a superintendens fizetéséhez némi összeggel járuljon. A fizetési szándoknak ellene szegülnek: Liptai Imre és Kasza Pál világi urak, Rubersági és Bibor felhévizi prépostok.

Tisztelendő Adami Imre, báti parochus, superintendens ur némely propositióit előterjesztvén, kéri, hogy a vármegye fogadja el azokat. Podári Benedek, az esztergomi érsek nevében minden pontnak ellene mond, hasonlóképen Liptai Imre: igy Turesányi György az esztergomi káptalan Egegi Albert, a sági prépost — Aszaki Márton, ngos Borsiczki István nevében, és ezen protestatiójukról a vármegyétől pecsétes bizonyitványt kérnek.

Bakó Ferenc, — a pápisták ellen protestál, hogy a báti pap előterjesztését tárgyalni nem akarják. Litasi István, maga és nemes társai nevében megtagadja a bizonylatnak vármegye pecsétе alatt kiadatását. Ugyanazon báti pap protestál Fáncsi Ferenc ellen, hogy a maga parochiáján megtűri az erkölcstelen papot.

Deliberatum est, a fentebbi artikulusokra nézve, hogy a nemesek és mágnások szolgáinak, nem lévén informatiójok ezen artikulusok felől, ezek majd a jövő congregation fognak elővétetni. (Nincs nyoma). A báti pap protestál, hogy semmi köze a pápistákkal.

IV. *1654. aug. 26. Gráf Forgách Ádám érsekujvári kapitány levele Szelényi János alispánhoz.*

Szolgálok kegyelmednek édes Viccispán uram. In (igy) kgdet sok jókkal áldja meg. Az mi az Nógrádi, Palánki, Gyarmati, Lévai vitézlő rend miatt való elszenvedhetetlen inségét illeti az szegénységnek, abban egyéb remédiumot nem látok édes Viccispán Uram, hanem a mint ennek előtte is sok izben megirtam: kgd parancsolja meg az szegénységnek, hogy olyan hatalmaskodókra falustól támadjanak, verjék, öljék, s ha valamelyet megkaphatnak bennek, vigyék az kd kezéhez, s büntesse ugy, mint akarja; mert hiszen annyira eláradott a sok lator ezen a mi tájunkon is, hogy a kiket közülök megkaphatnak, akasztón akasztják. Én nem tudom, mit gondol ez az mi nemzetünk, talán ugyan veszteket érzik. Kgdet azért kérem, a mint fölül is irtam, noha egyébiránt én is irok véghbeli kapitány urainnak felőle: valakit aféle csintalanságban kapatott, ölesse, tömlöcöztesse, ha másképen a szegénységen való hatalmaskodástól meg nem szünnek. Ezzel In éltesse kgdet. Datum in Ujvár. Kgdnek szeretettel szolgáló barátja gróf Forgách Ádám.

A mit a gróf jósolt, hogy az ujvár-vidéki nép vesztét érzi, kilenc év mulva megtörtént, midőn a török Érsek-Ujvárt bevette 1663-ban, holott az uj urak csináltak egy kis rendet, csakhogy nem volt benne köszönet.

V. A *tisztujitások* évenkint rendesen tavaszszal, a főispán vagy helyettese elnöklete alatt szoktak megtartatni. 1609-ben fordul elő az alispánságra az első kandidáció esete, midőn Dersfi Miklós halála után a megyének főispánja nem lévén, a nádor Illésházi István, magára vévén a főispán tisztét, négy egyént kandidált az alispáni hivatalra, ugy hogy az eddig hat év óta becsülettel s diesérettel szolgált alispánt, Liptai Imrét a kandidációból kihagyta, valószinüleg boszuból azért, mert a kath. vallásu Liptai Imre mint Hontmegye alispánja és követe, az előző évi országgyülésen az evang. vallásu nádorral a hit dolgában kiköttött. Azonban a többnyire protestansokból álló nemes vármegye, mintegy kiengesztelőül, a jeles férfiunak megköszöné eddigi szolgálatát, s további szives közreműködését kikéré, melyet ő, még azon év folytán, a porták összeirásával, az esztergomi basával Szögyénben tett frigy traktálásával, s Bécsben tett követségével készségesen teljesitett is.

Ugyanezen tisztujitás alkalmával választattak elsőben a szolgabirák mellé rendes esküdtek. Rutkai János 1584. óta jegyző, betegsége miatt nem szolgálhatván, „az nemes vármegye választotta viccispán uramot és Kasza Pál uramot az notáriusnak megszerzésére; a mit eő kglmök költ, beveszi az vármegye. A meddig notáriusunk lesz, addig Deméndi János uramot választotta az vgye, kinek fizetése lesz 20 fr esztendőnként." Rutkai Jánostól pedig a vármegye levelei és a protokollum átvételére szintén Kasza Pál küldetett ki, öt forint utiköltséggel.

1609. jun. 8. „Az ns vármegye választotta mai nap hites notáriusságra az ns Palugyai Boldizsár uramot, (Liptó megyéből) az hitet is eő kgylme mindjárt deponálta az vgye előtt. Eő kglme tartozik esztendeig nyolcszor az vármegye közibe jönni törvényszékekbe. Fizetése eő kglmének leszen a mennyi Rutkai János uramnak volt (75 fr). Eő kglme arra is felelt, hogy eő kme néha, az mikor reá érkezik, más executiókra is jöjjön viccispán uram mellé."

Deméndinek, a mint az 1609—1627 protokol-

*) Most, midőn a megyei szervezkedés mozgalmai vetnek hullámot mindenütt, bizonyosan mindenki érdekkel olvassa öreg történetbuvárunk e tanulságos böngészetét. *Szerk.*

lumból kivettem, azért adtak csak 20, utóbb 25 frt évdíjt, mert sem a latin nyelvet, sem a törvényhozást nem értette. Deák jegyző hiányában nincs is egyik előbbi s utóbbi protokollumban annyi magyar fogalmazat és közigazgatási tárgy, mint abban, melyet ugy látszik hol egyik, hol másik helyettes jegyző vezetett. A notárius szerzés esetei a XVII-ik század folytán többször is előfordultak 1685-ig, midőn a gróf Kohári Farkas főispán által kandidált három jegyző közül, a jeles Kajali Pál, ki mint olvasám, Nógrádmegyének is egyszersmind jegyzője vala, megválasztatott.

1613-ban az alispán fizetése 100 frt, a jegyzőé is 100, a szolgabiráké 12 frt, az utóbbiaké 1653-ban 25 frtra emeltetett. Fordultak elő esetek, hogy a hivatalt nem vállaló alispán 100, a szolgabiró pedig 25 frtra birságoltatott.

Szeksértési esetet a XVII. századi jegyzőkönyvekben hármat találtam: 1600-ban Csegheö Mihály ellen, ki azt mondá: „szolgabiró uraim! bornak adjátok magatokat és nem jártok el tisztetekben." 1607-ben Dubroviczki Benedek ellen, ki Liptai Imre alispánt vádolá: „látom én, hogy vicispán uram, csak imigy-amugy szól a dologhoz; ám tartsa a lovakat, ha igen nehéz-e?" 1675-ben Semberi Ferenc ellen, ki a törvényszéken igy fakadt ki: „kutya törvényt hoztak, disznó törvényt hoztak; ha valamennyi cigány összegyüjtetnék, különb törvényt hoznának." — Mindhárman 100 frt birságban marasztaltak el.

A tiszti ügyész Gedei Ádám személyében elsőben 1663-ban az esetnél jön elő, midőn három gyügyi ember a terányi evang. papot: Davidis Andrást agyonverte. Két gyilkost elsőben megkinoztak, aztán hátukból szijat hasitottak, végre négy részre vágták. A harmadikat szabadon bocsátották.

A főispánok beiktatásánál a jegyzőkönyvek semmiféle szertartást sem emlitnek. Például:

1617. aug. 16. Bosnyák Tamás főispán a vármegye előtt esküjét letette, s ünnepélyesen igérte, hogy hitében, vallásában senkit sem fog háborgatni. Ez alkalommal kevesen gyülvén össze a rendek, sept. 6-ra 12 frt birság alatt gyülés hirdettetik.

1635. apr. 3-iki gyülés Bozokváron. Olvastatik 6 fge rendelete, melyben tek. és nagys Balassa Ferenc ur főispánnak kineveztetik. De a főispán még azon évi juniusban hivatalától kir. parancs által felfüggesztetett, söt a nádor által elfogatni rendeltetett, azonban még ugyanazon évben méltóságába visszahelyeztetett, talán az 1639. 35. tekben bepanaszolt hatalmaskodásáért, midőn Ferenc ur hajdui Restel és Szlaboska falukat Gömörben fölgyujtották, lakosai közül többeket levágtak, egyebek közt Sextius Péter breznóbányai superintendenst is, ki az utóbbi faluban rokonainál mulatott, oldalba lötték. E gonosz fourra országgyülésen s e kivül sok volt a panasz egész holtáig, de mindig kivágta magát.

A következő főispánokról sem iratik semminemü szertartás egész 1711. dec. 14-ig, midőn a Selmecen tartott közgyülésben gr. Kohári István altábornagy és fötiszt. Olasz Pál esztergomi kanonok megjelenvén, emez fölolvassa az özvegy császárné nyilt parancsát, melyben Kohári István gróf, ki már b. e. I. József császár és király által 1711. jan. 2-kán Hontvármegye örökös főispánjává neveztetett ki, de ő e tisztében részint az akkor még le nem csöndesedett mozgalmak, részint a közbejött pestis miatt be nem igtattathatván, most a Rendeknek tudomására juttatik, hogy gróf Kohári István és néhai öcsese gróf Kohári Farkas utáni törvényes elsöszülött maradéki Hontvármegye örökös főispánjaivá neveztetnek ki. A Rendek utasittatnak, hogy irántok tartozó engedelmességgel viseltessenek. Mire az uj örökös főispán a mozsarak dörgésével és az alispán által üdvözöltetett.

A főispán Balassa Bálint és a Rendek közt egyszer, 1668-ban támadt viszály, az alispánválasztásnál. A Rendek Bartakovics Jánost közakarattal megmaraszták alispánnak. A főispán minden esetre kandidálni akart. A Rk azonban kinyilatkoztaták, hogy a főispánnak csak akkor van joga kandidálni, ha a hivatal lemondás vagy halál által jön üresedésbe.

1688-ban gróf Kohári Farkas főispán erősen ajánlá a Rendeknek — mert ugy is illenék, mond — hogy a Pozsonyban Szécsényi György primás elnöklete alatt tartandó értekezletre, r. kath. vallásu követet küldjenek. A Rk mindamellett az evang. vallásu Kajali Pált, utóbb alispánt, s Rákóczi fejedelem egyik tanácsosát küldötték fel.

VI. *Bécsből, az oda hadi computusra küldött megyei biztosok leveleiből, mutatványok.*

1. Duló Ádámtól, Bécs 1689. febr. 18. — Az mi nömös vármegye dolgait illeti, annak sollicitatiója rajtam nem mulik. — — Caraffa megmondta, hogy Alsó-Magyarországból 30,000 portiónak kell kitelni, miből Hontvármegyére 1300 van kivetve, de százat lealkuszunk. — — Váltig lótunk futunk minisztertől-miniszterhez, több nömös vármegyék követeivel együtt, de ezekben a farsangi napokban semmitsem obtineálhatunk. Az madarakat — (fogoly és császármadarak — ez csak öt volt,) kételkedtünk rajta, hogy talán elcseréltek az posták, kik meg sem várták magamot, — a hova szükségesnek láttuk küldeni, prezenteltük; de Cardinalis uram eő nga (Kollonits) nem vette el, mivel semminemü ajándékot, akár konyhára való legyen, akár más, elvenni nem szokott. Ugy látom tovább kell itt kérni, hogysem Ngtok kltek költséget adott, itt pedig embernek, harmad magával s négy lóval sokba telik a költség; azért költségről provideálni ne nehezteljen, mert itt az ember, hacsak nem spendiroz, csak audientiához sem juthat. Az mandatumtól is elvesznek legalább hat tallért; s minekelőtt a madarakat kld elküldte volna, már secretarius Palm urnak, ki Caraffa urnak fél szeme, hat pár császármadarat vettem, magam diurnumomból, 12 frton, csakhogy annál jobb accessusom lehessen; larga manus aperit scientiam, — az ilyennél pedig fogyton fogy a költség. Palmnak nyujtottunk reménységet, hogy ha hasznosat szolgál az nömös vármegyének e száz portio iránt, szép discrecióval leszen az nömös vármegye eő klmének.

2. Száraz György, Bécs, 1716. marc. 25. a hivatalos jelentés után ezeket ujságolja. — — Rettenetes chudákat hallunk Magyarországból. Sárosvármegyében, Sasova nevü faluban 21. februarii Boldogságos Szüz képe sirt, s az Jézus szeméből vér csöppögett. — Sklavoniában egy állat a tengerből, fele ember, fele hal, kiugrott, annak orditása egynéhány mértföldre hallatott, a kik közel voltak, ijjedtekben meghóttak. Debrecenben három férjhez menő Bécs felé az égen lácatot, utánok egy tüzes golyóbis, a ki sok felé szakadva, s ujobban össze gyült. Ez nem régen essett de Januarisban is, ugyanottan tüzes oszlopokat láttak. Adgya Isten, hogy jót jelentsenek ezek. Itt az alatt a gályákat erősen készitik, ugy egyéb apparatust is, hadat is szörnyen fogadnak stb.

VII. *Országgyülési pártoltatásért a vármegyéhez ugyjtott folyamodványok.*

1. 1618. Sples Mgci sz. Nyilvános lehet Ngtokk és kltekk, minemü inopinatus casus és törvénytelenség az elmult esztendőkben t. i. 1603 esztendő tájban, az mi Istenben elnyugott Atyánkon Joo János uramon, akkor eő Felségek Tanácsán és Perzonalis Praesentiáján esett legyen, ki Hazájának, és az Ausztria Háznak 32 esztendőtől fogva jámborul szolgálván, egykor az boldog emlékezetü Mathias herceg által per priales literas Bécsbe hivattatván, hogy az több Tanács urakkal tanácsot tartson véle, az tanácsban lévén, nagy véletlenül contra Jura et libertates Regni ac nexuum, publica persona, és ordinarius Judex lévén, extra Regnum megfogatott volt, és sub arctissima custodia, elsőben Bécsben, azután Pozson városában, 11 egész hónapig strictissime tartatott. Ezek fölött mindjárást három vára: Körmend, Csábrág és Zitnia eloccupáltatott, Feleségének és nekünk gyermekeinek minden azokban levő Jussunkal és Portiónkal; ki miatt csak nem utolsó nyomoruságra jutott ügyünk. Mely várainak egyikét, ugy mind Körmendet ugyanakkor per notam infidelitatis, az ki ellen soha senki nem comprobált se nem pronunciált, meghalt Bottianyj Ferencnek conferalt akkorbeli cházár urunk. És noha azután Zittniát és Csábrágot asszonyunk anyánk Balassa Borbála asszon, sok törekedéseire, és instantiájára visszaadták, mindazáltal Körmend várát mind ez ideig Bottianj uramék törvéntelenül birják és kérik tehát, hogy nekik törvény és igazság szolgáltassék st. Aláirva: Horedes quondam Joannis Joo.

2. 1646. Nyilván lehet klmeteknél az elmult időkben vérárultatás által mint rekeszteték ki csaknem egész jószágából ártatlan feleségen (Szécsi Éva, kinek huga Mária, magát és Murányt Wesselényinek feladta), ki miatt mindennemü ingóbingó marhából is teljességgel exspoliáltatott. Ezenkivül minemü erős rabságban tizenhat egész hétig in propria persona tartatott Murány várában, tudhatja ezt is klmetek. — — Most már Isten eő sz. Felsége, megadván a szent békeséget, az pacificatiónak s mindaz két részről való diplomáknak erejéből, az elfoglalt jószágoknak vissza kell adatniok. De Wesselényi uram, nemcsak hatalmasul birja most is jószáginkot, söt nyilván azt meri mondani: ha negyvenezer parancsolatot hoznak is eő fgétől, nem adja vissza.

Tudván azért azt, hogy az közönséges szabadság sértődik az által, noha mi érezzük az sulyát, klmeteket nagy szeretettel kérem, ne nehezteljе az követeinek instructioba adni, hogy ezen dolgunkat ország előtt promoveálják. Gondolkodjék jól klmetek, feleségi vannak, gyermeki. Nem én vagyok első, kétség nélkül utolsó sem leszek ilyen állapotra nézve; klmeteknek, az miből tudok, én is parancsolva szolgálok. Datum in arce Lipcse die 6. April 1646. Comes Gabriel Illésházi. P. S. klmetektől jó választ várok.

3. 1687. Gróf Balassi Péter, maga és hajadon huga nevében könyörög, hogy néhai atyjának, Balassi Imrének, ki két izben is a Tökölyi alatt harcoló magyarokhoz ment, a fiscus által lezárolt javai visszaadassanak, mert eddig könyörülő emberbarátok irgalmából él feleségestől. Kéri, hogy ne büntessék öt apja hibáiért. — (Későn, mert 1686-ban már gr. Zichy István kamaraelnök nyerte magának adományul gróf Balassa Imre dévinyi urodalmát.)

1709-ben a királypárti Hontvármegye, a pozsonyi országgyülésre küldendő követei mellett ily megbizólevelet irt a nádorhoz:

Méltóságos Herceg, nekünk kegyelmes urunk! Fölséges kglmes urunk és királyunk klmes Parancsolatját vévén, hogy mi is magunk Deputatusit pro 15. Mai Posonba kezdődő országgyülésre exmittáljuk. Noha még mi igen csekély állapottal vagyunk, mert némely selmeci lakosokon vicеispán, két szolgabiró és három vagy négy eskütön kivül, kik eő Fge hűségét amplectáltuk, az egész nemesség, közséppel együtt infidelitásban vagyon; mindazáltal akarván Fges urunk klmes Parancsolatjának, és minden jóra célzó atyai ügyekezetének eleget tennünk, mindannyi szorongattatásink közt, két becsületes atyánkfiait, mélt. és tdő Bellosovics Boldizsár és Pitolt Mihály uraimékot alázatosan expediáltuk. Kérvén engedelmesen Hercegségedet, mondandó szavaiknak szokott kegyessége szerint hitelt adni, — s ezen elnyomorodott, pusztult vármegyén, a midőn ex integro eő Fge hűségére tér is, kegyes reflexióval és nyomoruságin szánakodó szivvel lenni méltóztatnék stb."

Bellosovics, előbb a Rákóczipárti Hontvármegyének másodalispánja, a németek által foglyul ejtetvén, Selmecen a császári Hontvármegyének lett alispánja. — Szentiványi Rafael, első alispán Munkácsról 1712. juniusban tért vissza, s átadván a megye pecsétét, a gyülés ezért 12 akó borral

kedveskedett neki. A megye archivumát a Rákóczi-pártiak Csetnekig vitték magukkal; innen szállittatott vissza. *Höke Lajos.*

Mi volt Pest azelőtt?

(Vége.)

IV. Az alásülyedt fővárosok.

Nagy nemzeti királyunkkal az ország fölvirágzása is sirba dőlt. Belvillongások, a korona birása miatt való viszályok, egyrészről az idegen házból származott királyok német s más nemzetiségü hadainak pusztitásai, másrészt az ország nagy részét hatalmába keritett török uralom végkép kiirtották azon szépen hajtó csirákat, melyek a hazai tudományosság, csiszoltabb társasélet, a müvészetek, ipar és kereskedelem terén oly szép reményeket kelthettek.

A török hódoltság alatt nemcsak maguk a testvérvárosok pusztultak el, hanem oda lett Mátyás európai hirü palotája is. A kapu fölött arabs betükkel volt felirva: „Allah il Allah, Mohamed reszszul il Allah!“ (Nincs isten istenen kivül s Mohamed az ő prófétája.) Schweiger Salamon, ki 1576-ban Bécsből Konstantinápolyba utazott, meglátogatta a várkastélyt s azt hosszasan irja le. Legelőször is két nagy udvarba jutunk — mondja többek közt — melyekben mintegy 30 hasznavehetlen külföldi ágyu hever. A lépcsők jobbára ki voltak tördelve, az ajtók és ablakok befalazva s rajtuk csak apró nyilások hagyva. A könyvtár termekben szerteszórva néhány kézirat, melyeket megérintenem az ott lakó török nem engedte, azon észrevétellel, hogy mindez a szultán tulajdona. Egy másik, igen csinos szobában — mely alkalmasint a királyné hálószobája volt — egy elökelő török lakott. Itt késsel a falba következő szavak valának karcolva: „Isabella Regina. Sic fata volunt.“ (Izabella királyné. Igy akarta a sors.) A márvány ajtó fölött még megvolt a Corvin cimer s körüle ezen fölirat: „Mathias Corvinus, Rex Hungariae.“

„Egy 300 lépés hosszu, pompás góth diszitményü födött csarnok a római terembe vezetett, melynek teteje beszakadt s melynek festményeit a por, és pókhálóktól alig lehetett megkülönböztetni. Egy czczel szomszédos, kék alapon aranyozásokkal diszesitett teremből egész sor szobába lehetett látni, melyeknek falai, padlatai és mennyezetei részben festésekkel, részben müvészi fa faragványokkal, részben gyönyörü domborminü szobrászi müvekkel valának földiszesitve s a szemnek gyönyörködtetésére szolgáltak. A palota ellenkező oldalán levő egyik lakosztályban, mely valószinüleg a királyé volt, a szobák még jobb karban valának, mert a szobák egyikében a bölcseséget, mérsékletet, hitet, bátorságot, erőt és a többi ábrázoló falfestmények még épek s egy másikban a csillagos ég csaknem csalódásig hü. Ezen csillagos égen következő fölirat olvasható:

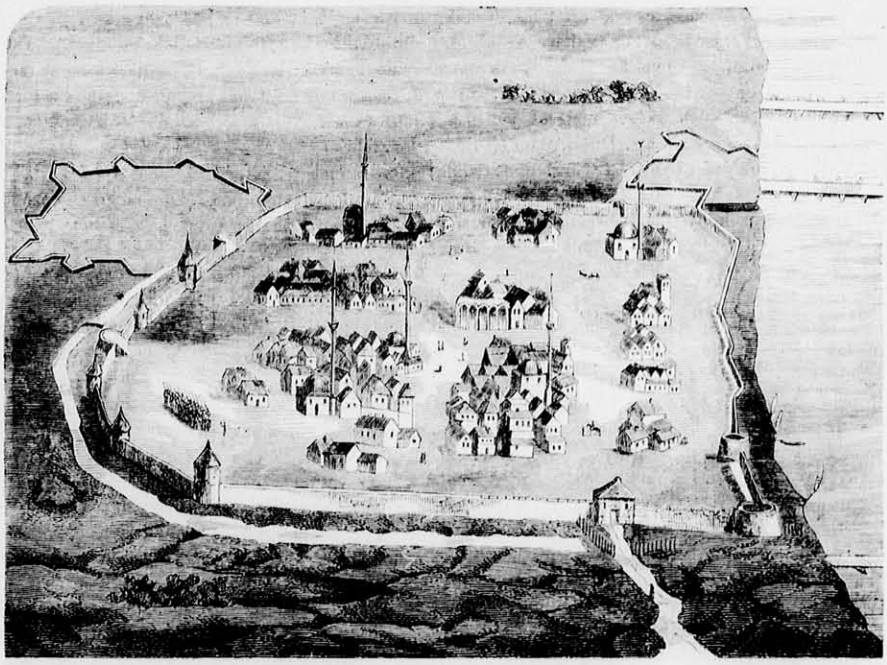

Pest 1686. évben, a törökök kiüzése után.

Aspicae Mathiae micuit quo tempore Regis
Natalis Coeli qualis utroque fuit. (Lásd, igy ragyogott az ég, midőn Mátyás király született.)

„A szomszéd teremben a mennyezet hasonlókép csillagos égboltozatot ábrázolt; ez a csillagos eget azon napon tünteté föl, melyen Ulászló magyar királylyá koronáztatott.“

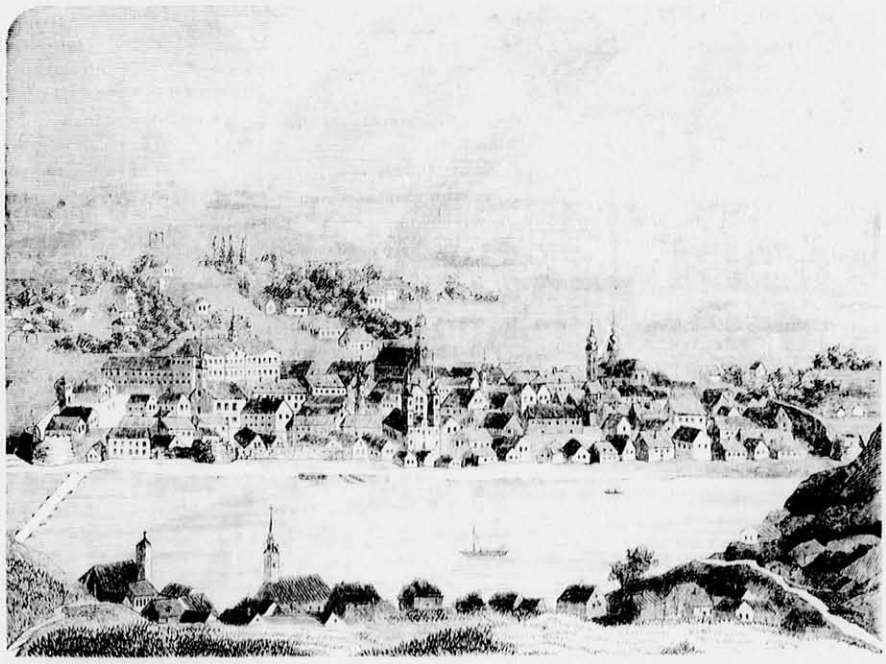

Pest 1720—30 táján. (Vizkeleti Béla gyüjteményéből.)

„Minden más, a megismerhetlenségig el volt pusztitva s a szép palotakápolnák piszkos élestárakká átalakitva Ezen pusztulás ugyan még nem érte a földszintes és a kéjkertek épületeit, azonban itt is lehetett látni mindenütt az elhagyatottságot s hogy fentartásukkal nem törődnek. A palota nyugati oldalán földalatti börtönök valának, melyek inkább illettek volna fenevadak, hogysem azon keresztények számára, kik hosszu kínok után itt várták iszonyu végüket.“

Ez időben Pest roppantul alá hanyatlott, ugy hogy lakosai számára nézve a két városnak csak hatodrészét képezi. A törökök alatt egy katholikus plébánia templom (a mai belvárosi plébániatemplom helyén) s négy mohamedán mecset volt benne. Pest anyagi s erkölcsi sülyedésének szomoru képét nyujtja Schweiger Salamon 1577-iki keleti utleirásában. Pest — ugymond, — mely Budánál kisebb, tágas sikságon fekszik s meglehetősen magas és vastag falai vannak, melyek épek. Egy óra alatt körüljártuk a falakat. Belsejében azonban alacsony, rosz épületek és ocsmány viskók (liederliche Hacuslein) és nagyon sáros, puszta utcák vannak, s azokban néhány keresztény lakik, kiknek saját evangelikus templomuk s papjuk van, de sem harangjuk, sem ütő órájuk, mily ütő órákat akkoron csak Budán és Esztergomban, de a törökök által birt semmiféle más helyen nem türtek meg; van egy fából faragott hidja, hatvanhárom hajón, mely Budával köti össze.“

Pest ekkori terjedelme csupán a falakkal keritett városra szoritkozott, bár hozzája tartozott most is Köér (Kőbánya) és Ujbécs, vagyis a mai Lipótváros éjszaki része, mely telepek azonban egészen elpusztultak. A város falai a mai redoute-épület déli oldalától, hol körbástya vala, a Kis- és Nagyhid, vagyis Deák-Ferenc-utcán át a széntérre, ott az országutra, a magyar-utca végén át a bástyautcába futottak egészen a Dunáig s kivülről a Duna vizéből megtöltött árokkal valának övezve. Még néhány év előtt a Lipót-utca végén több rovátkos bástyafalat lehetett látni, melyekből emlékül legalább egy részt restaurálhatott s föntarthatott volna a kegyelet, hahogy fővárosunk egy részben hazai történelmet nem is ismerő atyáinak ilyesmi eszükbe juthatott volna.

Ez időszakból, Pestnek a törököktől visszafoglalása utáni időből (1686.) adjuk Pest képét, a korán elhunyt Vizkelety Béla érdekes gyüjteményéből.

A török uralom után Buda csak lassan épült föl, mig Pest lakosai eleinte legnagyobb részben cigányok valának, részint ó görögh itűek, részint pogányok s Tollius szerint ezek voltak a kereskedelem és ipar képviselői.

Miután a karlócai békekötés egész Magyarországot megszabaditotta a törököktől, Leopold király 1703-ban mind Budának, mind Pestnek ujabb szabadalmakat adott s nevezetesen Pestet

az országnak megint második városává nyilvánitotta. Midőn Eugén herceg a Bánságot is vissza foglalta a törököktől, (1715—1718.) ez különösen nagyon hatott Pest fölvirágzására, miután ezen város látta el a császári hadakat élelmiszerekkel, hajókkal s más kellékekkel, mi az ipart és kereskedést nagyon elömozditotta. A pesti városi tanács 1717-ben a kegyesrendiek számára a mai városháztéren kollégium- és gymnasium-épületet emeltetett s igy ezen, ma jelentéktelen ház Pestnek akkor legkitünőbb épülete volt, ma pedig a legrégibbje. Nagyobb fontosságot nyert Pest, midőn az ország két legfőbb törvényszéke, a hétszemélyes és királyi tábla 1723-ban ide helyeztetett át. A rokkantak palotája, másként Károly-kaszárnya, mely ma is imposánt épület lenne, ha az uj posta- és távirdaházat nem emelnék eléje, 1727-ben épült. Ez időtájból Vizkelety gyüjteményéből szintén egy látképét adjuk Pestnek, a budai oldalról tekintve, midőn a város körfalainak romjai s már a keletkezésükben levő külvárosok is látszanak.

telt külváros, mely ma Pest legszebb része. Mi, e sorok irója ismertünk oly pesti születésü polgárokat, kik ifju korukban azon mocsárok közé jártak vadászni, hol ma a diszes lipótvárosi paloták emelkednek. 1790-ben már magyar szinészet is volt Pesten, mely lelkesülten fogadtatott, azonban már hat év mulva megszünt. 1791-ben Pesten tartották a magyarországi lutheránusok nemzeti zsinatjukat.

Pest utcáit (a bel- és Lipótvárosét) 1797-ben világitották először éjjelenkint s ugyanazon évben megtiltattak a *város területén a birkalegeltetés* s a Lipótvárosban rendezni szokott állat-heccek.

József főherceg-nádor 1799-ben Szent Péterváron jegyet váltott Alexandra Pavlovna orosz cs. hercegnővel s ugyanazon év máj. 20-kán tizezernyi orosz hadtest tanyázott a Rákoson, mely Pesten keresztül vonult Olaszországba. A város tanácsa ugyanezen évben a városliget és Terézváros közt feküdt puszta telkeket azon föltétel alatt engedte át magánosoknak, hogy azokon közös terv szerint kerteket ültessenek. Batthyányi József

közlemények tanúságát. Láttuk, hogy testvérfővárosaink hajdani fényüket annak köszönhetik, hogy királyaink falaink közt laktak, kiknek érdeklődéssel kellett viseltetniök nemzeti művelődésünk, iparunk, kereskedelmünk fejlődése iránt, miknek gyúpontjai, egyszersmind förugói mindig a fővárosok szoktak lenni. A törökök elpusztulása után Buda-Pest még nem emelkedik vala azon arányban, mint a mily fejlődésre hivatva van s ennek okát ismét a bécsi politikában szemléljük, mely mig egyrészről Magyarországot kizsákmányolandó gyarmatnak tekintette, másrészt központi s a természettől kifejlődésre mindenkép alkalmas fővárosainkra féltékeny szemmel tekintett Bécs előnyére. Midőn aztán falaink közt egy magyarszivü főherceget üdvözölhettünk József nádor személyében, áldásos működése idején Pest lakosságát ötven év alatt hatszoros számra látjuk növekedni az 1838-diki borzasztón pusztitott árviz daczára, mig az üldözések korszakában, 1848-tól 1850-ig tizenkétezerrel csökken a népesség. Ez időtől fogva több mint 100,000 fővel sza-

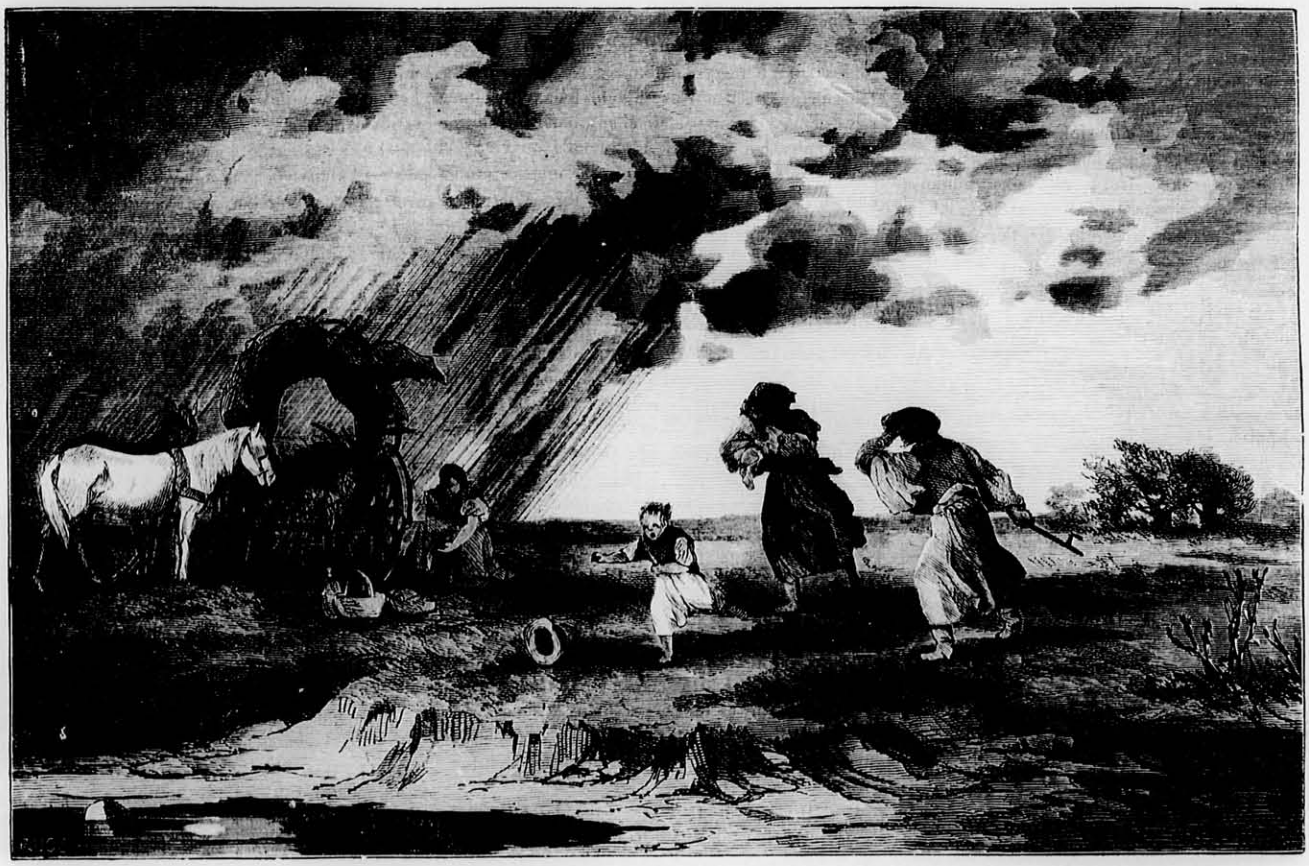

Vihar. (Saját olajfestménye után fára rajzolta Böhm Pál.)

Mária-Terézia királynő 1751-ben meglátogatta Budát és Pestet, s mert 1756 óta a két város közt csak repülő hid volt, a forgalom könnyitése tekintetből a Gellérthegy táján hajóhid állittatott fel. Mária Terézia emlékére Pest első külvárosa, a *Terézváros* 1767-ben alapittatott. Lassankint művelődési és művészeti intézetek is létesültek. Az angol kisasszonyok növeldéjükkel 1770-ben telepedtek Pestre. Az első német szinház a várfal egyik rondellájában 1774-ben nyilt meg s 1784-ben költözött ide a magy. kir. tudományegyetem. 1780—1790 közt egy ujabb külváros, a József-város keletkezett.

A Magyarország számára 1781-ben kiadott türelmi pátens Pest lakosait mindenféle hitfelekezetü polgárokkal szaporitotta. 1785-ben létesült a városon kivül (a nemzeti szinház mögött) a növénykert s egy állatgyógyászati intézet; 1786-ban a rom. kath. seminárium s ekkor kezdettek hozzá az egykori *Uj-Bécsen* túl, vadkacsák-lakta mocsárok közt az ugynevezett Ujépület emeléséhez. II. Lipót alatt keletkezett a nevéről elkeresz-

bibornok pedig a városligetből közmulatóhelyet kezdett készittetni. A lutheránusok temploma 1805-ben, a kálvinisták imaháza pedig 1803-ban épült fel, tehát még egyik sines száz éves.

Pest ezutáni gyors emelkedéséről szólani, miben legtöbb érdeme van a halhatlan emlékü József nádornak és Széchenyi Istvánnak — már nem tartjuk feladatunknak ezen rövid cikksorozatban. Végül a legujabb népszámlálás eredménye ellentétül Pest népességére vonatkozólag az alábbi számokat közöljük:

Pest lakosainak száma volt:	1776-ban	13.550
	1780-ban	16.746
	1799-ben	29.870
	1810-ben	35.349
	1820-ban	47.952.
	1830-ban	62.754
	1840-ben	66.981
	1848-ban	110.516.
	1849-ben	107.795
	1850-ben	98.912
	1851-ben	106.379
	1857-ben	131.705
	1870-ben	200.476

Végül még egy megjegyzést, mint az eddigi

porodott Pest népessége s e szám legnagyobb része a Bach-uralom megszünte utáni időre tehető.

Közli: ***Szokoly Viktor.***

Vihar.

A genrekép, melyet ezúttal bemutatunk, ismét Böhm Pál fiatal festészünk müve. Az eredeti a képzőművészeti társulat jelenlegi tárlatán van kiállitva, s egyike a figyelemreméltóbb hazai müveknek. Mint már multkor irtuk, a festményt a képzőművészeti társulat meg is vásárolta idei sorshuzása érdekesitésére.

A jelenet, melyet ábrázol, nem szorul bő fejtegetésre.

A zivatar és eső munkában levő aratókat lep meg, kik a dülő oldalában álló ernyős szekérhez menekülnek, mely egyedül képes némi fedelet nyujtani.

A képen szépen vannak elhelyezve a sötét és világos tömegek, s az egészre az a sajátos világitás borul, melyet nagy, sötét felhők közeledtével

tapasztalunk. A természetes alaku felhők a festmény egyik legkiválóbb részét képezik, valamint kiemelendő az élénk szinezés is.

Megjegyezzük itt, hogy Böhm nem csak életképeket fest, hanem tájképeket is, kivált alföldi rónaságokat, Tisza-melléki részeket, s mint tájfestő is egyike legtehetségesebb ifju festészeinknek.

Német községeink templom-ünnepe.

(Kirchweih.)

A kiket a napról-napra kevesbülő, elhaló, kivesző *népszokások* érdekelnek, melyekben annyi eredetiség, annyi kizárólagos nemzeti sajátság nyilatkozik, — azokra nem lesz talán elvesztett idő e napjainkig élénk életnek örvendő s különös kegyelettel csakis a magyarországi németajku ugynevezett sváb-falukban ápolt népszokást megismerni.

Mindig fájdalommal tapasztalom — s ez sajnos napról napra gyakrabban történik, mikor egy-egy régibb szokást elfeled, elhagy az anyagiasabb mulatságokban mindig több élvet találó nép; — s népünk igaz barátai velem együtt az ily elesenevészedett, mesterségesen kiszárasztott nemes hagyomány elvesztét, — igazán mint édes mindnyájunk halottját sirathatja.

A régi szép májusfát mai napság jóformán csak a mészárszékek előtt láthatjuk, s tetejükben nem többé a régi gyöngéd figyelem jeleit, hanem boros- és pálinkásüvegeket. Hol a régi szép pünkösdi szokások? a király- és királynőválasztás s hány más száz népszokás, mely hajdan felnöttek által ápoltatott, s ma csak a gyermekvilágnál talál menedéket.

S ezen kórjelenség egyenlően tapasztalható hazánk minden ajku népénél.

Annál nagyobb örömmel mutatunk be olvasóinknak egy mai napig kegyelettel őrzött s különös jelentőséggel az alföldi s az ugynevezett bánátisváboknál nagy gyakorlatban lévő népszokást, a „Kirchweiht," vagy templom-bucsuját.

Nagyfontosságu nap ez a falu apraja s nagyjára egyaránt s mig a saját születés vagy névnapját száz közül kilenczen-kilenc elfeledi, a „heilige Lukász," „Kristián," „Nikolaus" vagy „Florian" nevenapját már hónapokkal előbb az ujján számitja mindegyik, mert azt illik olyan „módjával" megülni, hogy hét határban egy esztendőre tökéletesen tönkre legyen a hirével téve minden másutt megülendő „Kirchweih." Az pedig nem attól függ, hogy melyik a „nagyobb falu", hanem függ azoktól a számnélküli apró appertinentiáktól, melyeknek legcsekélyebbje is legfontosabb a rivális tönkre-ünneplésére.

A templom védszentjének elő estéjét már dupla hangon hirdeti a — nagyharang s a még alig pitymalló hajnalát egypár torkig tömött mozsár „ünnepélyes" dörgése, a mi ily helységben szokatlan lévén, a falubeli félholtakat is képes az életre viszszariasztani.

Majd elfeledtem mondani, hogy a falu „helyrébb" legényei a nagy nap előtt fél éjjelig ültetik el a fáknak beillő nagy eleven galyakat a templom és a paplak elé, hogy azok a korán reggel ébredők előtt valami csodálatos uton módon — egy éjjel alatt termett fáknak látszassanak.

Azt már a bücsület hozza magával, hogy egy nevelt ember ezt igy higyje.

Kora reggel már a „fötéren" van az egész falu mind megannyi ünnepi ruhában s innét széledneck el a nagy legények, az u. n. „bursch" vagy „parsch"-ok, kik közé a tizenöt és tizenhat év körülick is már szeretnek sorba állni, s kiki a saját „maid"-jához viszi a virágbokrétát, melyért cserébe kap a kalapjára egy kisebb virágbokrétát és százrétü tarka-barka pántlika ékességet, melynek hosszan lelóggó végeit viszi a szél össze-vissza.

Ilyen virágos és pántlikás kalap nélkül nem is legény, a ki merné magát mutatni s viszont a tizenkét, tizenhárom évet már meghaladott „maid" a „parsch"-tól kapott virágbokréta nélkül el nem menne a templomba.

A valóságos templom-ünnep a tizórai nagy misével kezdődik, hol már a komolyabb öreg kor is belengrik a bolondjába.

A „Schutzmänner"-ek Alvinczi-féle flintákkal komolyan kirukkolnak a templom elé, élükön az „obriszt"-tal, ki rettentő méltósággal tartja kezében kihúzott fringiáját. A schutzmännerek vagy lövészek egyenruhája egy nemzetőri csákó forgóval ellátva, a mi tagadhatlanul különös tekintélyt kölcsönöz a komoly seregnek.

Kirukkol a „nemzeti banda" is, rémületes rézfuvó hangszereivel s különösen fölfujt képükről az elszánt megadás tükrözik le a nagy nap rendkivüli teendöivel szemben.

A nagymise, három pappal, dísztrombitaszó kisérettel s a templom előtt katonasort képző lövészek gyakran megujuló üdv-sorlövésivel feledhetlenné téve, rendesen fél tizenkettőre végződik, s a kijövő ájtatoskodókat, a plébánust, jegyzőt s ezek uri vendégeit a templom előtt ujra sorlövés és valami „höher Péter"-féle harci induló fogadja.

Ebéd előtt a falu bandája és a lövészek sorban tisztelegnek a plebánusnál, jegyzőnél s ha van — a földesurnál, hol egy-egy akó bor, sör vagy pálinkaféle meglepetésben részesülvén, hálaadásra még egyszer a szó szoros értelmében „betekintenek" a templomba, hol az „obriszt" különös ügyességgel nyitja be az ajtót a „legénység" előtt és után s nagy hirtelen a sor elejére szaladván, vezeti tovább seregét.

Ilyenformán végződik a délelőtti „tisztesség," hogy egy kurta óra mulva helyet adjon a délutáni folytatásnak.

Délután aztán összegyűl az ifjuság a paplak előtti szabadabb térre, hol már a mult éjjel leásott toronymagasságu sudarfa, (teteje teli pántlikával s egy óriás bokrétával, mely két tehén étvágyán kifogna,) előre hirdeti, hogy körülötte nagy dolgok fognak történni s rövid időre vecsernye után elkezdődik köröskörül a „Kirchweih"-Polka, melynek nincs vége, mint a szentiván éneknek.

Kezdik először a legények, ki ki a maga párjával, s ezt a széllel versenyző sebes körforgást, melyben a párok — mint egy személy — mint az árnyék suhognak egymásután, s melyet más hiában iparkodnék után próbálni, majdnem széditö mulatság végig nézni; mintha az ember egy óriási „bolond-malom"-ban volna, melynek gerendára akgatott lovai és hintói szintén összeolvadva rohannának egymás után. Ezt az ügyes táncot a parketteken nem látjuk, ez csak a nép gyermekeinek bokáiban terem.

Mialatt a tánc itt folyt, arra választott legények *sorsjegyeket* hordoznak körül, leginkább az uri vendégek számára (mert ilyen soha nem hiányzik), egy kisorsolandó bárányhoz. Mások ismét az uri vendégeket egyenkint vezetik a nagy tömegtől körülállt „köröndt"-be, s akarva, nem-akarva megkirchweih-táncoltatják, a minek árát még külön meg is illik fizetnie.

Átalában e népmulatságnál különös számitással leginkább az uri vendégeket adóztatják meg. A sorshuzásnál rendesen valamely uri vendég nyeri el a báránykát, melyet azonban rendesen *önkénytesen vissza kell* adományoznia, miután már a nyereség örömére pár forintot is adott a sorsoló legényeknek. A bárányt aztán elnyeri a másik ur, azután a harmadik és igy egész végig, még az olyanok is, kik sorsjegyet nem vettek s igy egyetlen uri vendég sem kerülheti el e háromszoros direkt önkénytes adót.

Az uri közönség végig fizettetése után tovább foly a mulatság „maguk közti szükebb körben," a mi rendesen már az estével esik össze, a mikor is a számtalanszor elnyert és visszakapott bárányka „mártiromságot" szenvedvén, leöletik s a bőven behajtott adó-budgetből jutván karcosra is, nagy jókedvvel elfogyasztatik a közönség nagy jóvoltára.

Sok helyen azonban szokásban van e báránykával megajándékozni a falu legszerényebb leánykáját, a mi a magyar pünkösdi királynőséggel lenne egyenlő megtiszteltetés; s ez utóbbi szokás mindenesetre költöibb vége volna a szép népmulatságnak, a hiven ápolt népszokásnak, melyekben mindig van több-kevesebb költészet is.

A szükebb körü mulatságnak még a sors paródiája folytán ily sorsra jutott kisorsolt bánrányka elfogyasztása után korán sincs vége s a folytatás akár szabadban, akár a „fehérlő"-hoz vagy „kék csillaghoz" cimzett nagy vendéglő dísztermében történik, az bizony rendesen ott végződik, a hol az ünnepnap kezdődött — hajnalban. Emléke és híre azonban egy rendesen megtartott „Kichweih"nak legalább is eltart — ujig.

Varga János.

Vizi szüretek.

(A haltenyésztés érdekében.)

Néhány év óta hallani, hogy kormányunk a közgazdászatilag fontos haltenyésztésre is szándékszik figyelmét kiterjeszteni; ideje is, mert a vizeink lakói ellen intézett irtóháborunál fogva minden további év mulasztása később szászszoros költségbe és munkába fog kerülni. Csak az idén is olvastuk, hogy a balatoni halászat már alig fizeti ki a fáradságot; a több mértföldnyi területü, azelőtt haldús velencei tóból a hal egészen kiveszett; a Duna partján, pesti vendéglőinkben egy-egy szelet halat 50—60 krjával fizetünk s azon időkről, midőn a Tiszának halszaga volt, már csak hirből hallunk.

Igen érdeklődve olvastam tehát közelébb egy elterjedt német lapban a halászatra vonatkozó cikket, mely minthogy ránk nézve is tanulságos lehet, közlöm itt egész terjedelmében.

Maguknak az államoknak is érdekükben áll a halászat, — ugymond a német iró. Vajjon a kis Holland héring-halászata nélkül kifejlődött és oly nagy befolyáshoz jutott volna e? Belátta ezt Nagy Frigyes is, midőn a keleti Friz héring halászatának emelésén működött, mit tudnak azon urak is kik Berlinben az észak-német halász-egylet élére állottak, mert a halász népből válik a legkitünöbb hajós s mert a vegyészet számokkal mutatja ki, hogy mily nagy táperővel birnak a halak. A berlini egylet nemcsak a népkeresetet s élelmi forrásait akarja szaporitani, hanem tudja azt is, hogy a halász-bárkákon való kemény munka, mely éjjel-nappal éberséget igényel, növeli a hajóhad számára a legjobb tengerészeket is. Szántóföldjeink évenkint bő aratást adnak, a tág vizeket azonban parlagon hagyjuk, bárha látjuk, mily gazdag szüretekhez jutnak azokon más népek? (Hát hogyan áll a magyar tengerparti halászat?) A viz még ma is forrása az életnek e földön. Csak a neufundlandi sekélyekben évenkint 500 millió darab tőkehalat fognak; Leeuvenhoek szorgos megügyelései óta ugyanis tudjuk, hogy ezen hal nősténye egy izre kilenc millió tojást rak le.

Hanem a tenger sem kimerithetlen, mert a legáldásosabb vizek is megnépteleednek a rendszeretlen halászások következtében. A hal pusztulásának némelykor igen csodás okait adják, például azt, hogy a Sundból Kopenhága bombáztatása üzte volna el a héringeket; ilyetén magyarázatok azonban csak addig tarthatják fön magukat, mig az illető állatok természetrajza ismeretlen előttünk, mig például nem tudjuk, hogy a héring tojá, sai ott rakattak le, a hol később tömegesen fogják hogy csak tojni emelkedik fel a viz szinére s hogy a vándorlásáról szóló állitások a mesék országába tartoznak. Mindazáltal a halak népteleneddésének okát egyszerüen feltaláljuk, ha a vizekben való oktalan gazdálkodást tekintjük. Mig a szántóföldektől csak ugy várunk aratást, ha azokat trágyázzuk és miveljük, addig azt hiszszük, hogy a viz termeiseit folytonosan szedhetjük, nem engedve a fiatal nemzedéket felnöni és szaporodni; ennek

aztán okvetlen következése a halak kiveszése. Különösen a folyóknál más okok is hatnak a halak pusztulására: a gőzhajók zavarják s elriasztják a halakat; a parti építkezéseknek hasonló következése van s a gyáraknak a vízbe ömlő mocskai alkalmatlanná teszik a folyót a halak megélhetésére. Mindezeket azonban ki nem kerülhetjük s nem is sajnálkozhatunk fölöttük, mert az illető folyómenti lakosságoknak a halászatnál több hasznot hajtanak; hol azonban a folyóvizekben a halak ezen okok nélkül is hiányzanak, ott közgazdászati szempontból is szükséges a mesterséges haltenyésztéshez hozzá látni.

E tekintetben hazánknak gőzhajók által nem hasitott számos folyója még mindig miveletlen parlag.

A tengeren ily törekvéseknek még sokkalta tágasabb tere van. Ott mindenek előtt arról lehet szó, hogy a mély hullámok gazdag kincsei szaporittassanak, kiaknáztassanak s aztán jéggé vált viz segélyével a folyókon át a száraz földek lakosaihoz is elhozassanak.

Hogy a vizben való ilyetén gazdálkodás folytán az angol lakosság mennyivel jobban táplálatik a németnél, ezt megtudhatjuk a statisztikából.

Természetes, hogy midőn az ember a tenger termékeire gondolt, annak legbecsesebb ajándékáról, az osztrigáról meg nem feledkezhetett. Nem szükséges az osztriga mellett annyira lelkesülnünk, hogy ennek dús phosphor-savas tartalmát az osztrigavő agyvelejére is hatónak tekintsük; azt azonban el kell ismernünk, hogy igen kitünő tápszer, mely könnyü levén emészteni, teljesen elerőtlenedettek helyreállitásában már csodákat tett, s azért méltán óhajthatjuk, hogy a tengernek ezen terménye, mely most csak nyalánkság, azzá váljék, a mi valóban, t. i. tápszerré. Ezen szempontból támadt azon eszme, hogy az osztrigát mesterségesen javitsák és szaporitsák.

Plinius tudósitása szerint már Sergius Aratanak támadt azon gondolata, hogy a lucrinai tóban osztrigákat tenyészszen, s ezen idő óta ilyetén kisérleteket több-kevesebb szerencsével többször tettek.

A tenyésztésnél két szempont foroghat fenn: vagy az, hogy jobb, vagy hogy több osztriga hozassék létre. Az első szempontot követi Whitestable, hol a legjobb osztrigát tenyésztik. Ott már mintegy 6—7 száz év óta létezik egy társaság, melyet a parlament 1793-ban kizárólagos halászati szabadalommal ruházott föl. Tagjainak száma 400, kik 280 mázsa teherképességü 120 bárkával négy négyszögmértföldnyi tengerfenéken gazdálkodnak. Az ottani osztrigák jóságát a halászok a tengerfenék sajátságainak tulajdonitják, gondoskodásukat tehát arra forditják: a Londonban elfogyasztott osztrigák héjait ott sülyesztik a tengerbe, mert minél egyenetlenebb a talaj, egyenlő nagyság mellett annál kövérebbek lesznek ezen állatok. Ezen négy négyszögmértföld azonban csak a nemesités telepe, az ugynevezett hizlaló; a növendék-osztrigákat a hol csak lehet, összefogdossák s ide hozzák hizlalni. Igy többek közt az osztendei hires medencék — melyek alkotásához a régi vár falait is fölhasználták, csak azon osztrigák fölhizlalására szolgálnak, melyeket az angol partokon, River-Roachnál halásznak.

De nemcsak jobb osztrigát igyekeztek termelni, hanem többet is, kivált midőn látták, hogy ivásuk idején való oktalan halászásuk következtében a legbővebb telepek is fogytára járnak. Tudvalevő dolog volt, hogy Barter számitása szerint az osztriga 100,000, Poli szerint 1,200,000, Leeuvenhoek szerint pedig tiz millió tojást rak s ezért azt hivék, hogy e részben a tengeri gazdálkodást tetszés szerint kiterjeszthetni. Igy többek közt 1858-ban Coste tanár a franciák császárjának a legvérmesebb reménykedések közt ajánlotta a mesterséges osztriga-tenyésztést; Napoleon elfogadta a tervet, milliókat költött kivitelére, de ugy látszik, hogy ezreket sem aratott. Coste a mesterséges osztriga-tenyésztést Nápoly mellett a Fusero-tóban tanulmányozta. Ott rizs-szalmából kötözött fasinákat sülyesztenek a vizbe, mely az osztriga-fiókok megtelepülésére szolgál. A tojásból kikelt fiatal osztriga ugyanis csápok segélyével úszkál idestova, mig alkalmas megtelepedési helyre nem talál, melyről aztán egész életében el nem mozdul önkénytesen. Mozgási szerveit elveszti s igy előhaladottabb korában — miként annyi más állat is, — tökéletlenebb alkotásu, mint fiatal korában. Minthogy a fiatal osztrigák iszonyú nagy számban kelnek ki a tojásokból, méltán remélhetni, hogy az igy elhelyezett fasinákra igen sok fog telepedni. Ezzel azonban még nem érettek annyira, hogy piacra kerülhetnének; hogy ilyekké legyenek, dús táplálékra van szükségük, s minthogy helyükből nem mozdulhatnak, a viznek folyton mozgásban kell lennie, hogy élelmet hozzon nekik. Iszapnak azonban nem szabad a vizben lenni, mert az iszap halála az osztrigának. A francia kisérletek ezen két föltétel hiánya miatt szenvedtek hajótörést. Brieux mellett néhány év alatt az iszap teljesen megsemmisitette azon bő aratást, mely a fasinákra telepedett volt; Toulon mellett pedig nem volt mozgása a viznek, igy tehát tápláléka sem az állatkáknak, melyek ennek következtében elsenevésztek.

Egyébiránt a többi francia osztriga-tenyésztés is csekély, a rája forditott költség és fáradság dacára. Maga az állatka igen gyöngéd és érzékeny, ellensége számtalan; hol az iszap nem árt neki, mint Brieux mellett és az arcachoni öbölben, ott a túltenyésző növényzet — mint Isle de Rében, — avagy viharos hullámok s hideg és forróság semmisitik meg.

A mi az észak-nyugati európai osztrigatenyésztést illeti, ez sem sikerül mindenütt. 1843. ápriljében Rügen szigetétől keletre 500,000 osztrigát szórtak a tengerbe s 1846-ban ezekből már csak három, még összefüggő, de már üres teknőt találtak. II. Frigyes dán király az osztrigahalászatot 1587-ben regaléul nyilvánitotta; Dániában negyvenhét osztrigatelep van s valószinü, hogy soha sem is volt sem több, sem kevesebb; ezeket az előttük fekvő szigetek fedik, ellenségük azonban itt is a hideg, mely soraikat gyakran megtizedeli. Holstein nem szolgáltat osztrigát s itt a mesterséges telepeket a hullámok homokzátonyok alá fognák temetni. Keleti friz földön, Norderney mellett 1869-ben 3000 tallérnyi költséggel külön medencék készitettek s abba 20,000 darab felnőtt osztrigát szórtak, azonban a tengeri viharok és rákok nagy pusztitást vittek köztük végbe, az őszi viharok pedig teljesen megsemmisitették.

— . —

Adatok az angolországi bányák és bányászat ismertetéséhez.

Az angolországi bányák roppant jövedelmet hajtanak, de a roppant jövedelem roppant munkába és áldozatokba is kerül. Ennek fölvilágositására szolgálnak a következő adatok: 1861-ben üzletben volt 3052 szénbánya, 167 rézbánya, 118 ónbánya, 390 ólombánya, és 29 horganybánya. A bányászatnál 336,000 személy foglalkozott. Angolország bányái ércekben 1861-ben következő jövedelmet szolgáltattak:

Ónt	256,502	mázs.	6,248,315	frt. érték.
rezet	4,702,874	„	14,157,878	„ „
Ólmot	1,842,504	„	11,351,127	„ „
ezüstöt	598	„	14,695	„ „
horganyt	320,375	„	310,819	„ „
kénkovandot	2,542,189	„	808,353	„ „
higanyt	29,457	„	108,642	„ „
mangánt	18,791	„	291,720	„ „
vasat	146,586,855	„	23,000,670	„ „
kőszenet	1,700,991,190	„	210,378,942	„ „
másféle ércet	45,215,023	„	8,823,448	„ „
	1,901,586,349	„	275,494,639	„ „

Ezenkivül még a nem érczbányák is tetemes jövedelmet adnak.

Az osztrák-magyar birodalom évenkinti bányatermékeinek összes értékét 41,000,000 forintra teszik.

Egy angol lap, mely Angolország bányáinak évi jövedelmét 41,491,102 font sterlingre teszi, és kiszámitja, hogy az angol kőszéntelepek a mostani kőszénfogyasztás mellett még legalább 700 esztendeig elegendők lesznek, az angol bányák mélységeiről következőket ir: Azon mélységek, hol mi a szenet ássuk, rendkivül nagyok. A duckenfieldi bánya, mely Chesshireben van, a földszintől kezdve azon pontig, hol az a Blach Minc Coal-t átmetszi (mely egy 4½ láb vastag telepből áll s mind házi, mind gyári használatra a legjobb szenet szolgáltatja,) 2004 láb melységü. Ezen ponttól azonban még 500 láb mélységre hatottak le, ugy, hogy most a szén jelentékeny része 2504 lábnyi roppant mélységből szállittatik föl. Pendleronban, Manchester mellett 2125 láb mélységből szállitják föl a szenet, a wigan-i Cannel szénbánya pedig 1773 láb mély. A durhami szénbányák között hasonlóképen többen vannak, melyek ily nagy mélységgel birnak, s e mellett roppant kiterjedésü földalatti labyrinteket képeznek. Többen azok között, valamint a cumberlandi bányák között, jó darabig a tenger alá nyulnak be. Cornwallban a Dolcoath-ónbánya 1800 láb mélységü és még naponkint mélyebbittetik. Tresavean-rézbánya mélysége 2180 lábot teszen. Sok más réz- és ónbánya hasonló mélységgel bir, és a botallacki, levanti és más bányákban a munkások a tengerparttól fél mértföldre behaladva folytatják munkájokat a hullámok alatt.

A bányászok gyámolitására a nehéz munkában, óriási gőzgépek vannak alkalmazva, melyeknek hengerei 100 hüvelyk átmérővel birnak, és főleg arra szolgálnak, hogy a vizet a roppant mélységekből kiszivatyuzzák. Ezekhez járulnak a fölhuzógépek, ezen remekei a mechanikai ügyességnek, melyek folyvást munkában vannak azon célra, hogy az érceket a föld sötét gyomrából napvilágra szállitsák; valamint idetartoznak a munkások gépei is, melyek rendkivül elmésen szerkesztvék és azon célra szolgálnak, hogy a fáradt munkásokat a mélységből fölszállitsák és őket azon roppant fáradságtól megmentsék, hogy függélyes létrákon küszszanak föl a mélységekből a földszinére.

A mi szenünk, irja az angol lap, évenkint mintegy 1000 ember életébe körül, s ezen kivül több mint 2000 ember az érczbányákban szerencsétlenségek által pusztul el, vagy pedig rendkivül kora halállal múlik ki, oly betegségben, melyet nyomoruságos foglalkozása idézett elő. A bányászok életkora átméröleg csak 32 évre terjed. — A bányászattal foglalalkozó nép szorgalma évenkint 40,000,000 font sterlinggel gazdagitja a nemzeti vagyonosságot, és ezen érték, ha a bányatermékek a kézmű- és gyáripar által földolgoztattak és megnemesbittettek, legalább is megtizszereztetik, ugy hogy a termékek ára ekkor 400 millió font sterlingre rug. — Midőn mi igy a „halomra gyűjtött kincseket" emelgetjük, mindig arra kellene gondolnunk: mennyi szellemi munka- és izomerő, és mennyi emberélet áldoztatik föl évenkint ezen hydrafejü bajért.

Közli: ***dr. Bardócz Lajos.***

A hal-kulancs és a száj-lakó.

Oly két állatocskáról szólunk, melyek, — ugy hiszem, hazánkban egészen ismeretlenek; t. i.: a hal-kulancs (Aniloera mediterranea) és a száj-lakó*) (Cymothoa aestroides)

A hal-kulancs a héjancokhoz tartozik; 17 lába van, melyek a fejtől kezdve a farkig, fokozatosan mindig nagyobbak s mindig erősebb és nagyobb karmokkal vannak fölruházva, — héja egymásra rakott 7 nagyobb s 5 kisebb páncélból áll; farkát finom páncél födi, mely alatt, mindkét oldalán, sok finom, hártya-szerü, szivalaku lemez van, melyek

*) A magyar neveket sajátságuktól kölcsönöztem, különben ha valaki jobb nevet tud nekik adni, adjon.
U. L.

szabályosan egymásra rakvák; továbbá farka jobb- s baloldala töralakban, mely egy kis úsz-hártyával van összenöve, végződik; csápja két kisebb s két nagyobb, két szemhelyén több mint száz szem látszik, melyek sürün, sorba, egymás mellett vannak: hossza egy, szélessége fél hüvelyk, szine fehéres.

A hal-kulancs az adriai tengerben él; sajátsága az, hogy éles körmeivel, melyekkel el van látva, a hal hátára oly erővel csimpaszkodik, hogy onnét alig képes az ember levenni. Ha jó állásba helyezi magát, éles falmájával a hal husát megvágja s aztán a mi erdei kulancsunk (Ixodes) módjára elkezdi a hal vérét szopni s onnét addig le sem jő, mig él a hal. Ha kicsiny s vérben szegény a hal, nagyon természetes, az csak addig él, mig a hal-kulancs egyszer vagy kétszer jóllakik s vérét ki nem szopja; ellenben, ha nagyobb s vérmesb a hal, azon két-három, sőt négy évig is élősködik.

A száj-lakó, alakját tekintve, sokban hasonlit az előbbihez. Mint a hal-kulancsnak, úgy ennek is hét nagyobb s öt kisebb, egymásra rakott páncél födi testét s ugyanannyi csápja van; farka is oly alkotásu azzal a különbséggel, hogy ennek farka jobb-, s baloldala nem tör- s úsz-hártyával, hanem ollóval végződik. Lába 14, melyek karmokkal látvák el, szine barna.

A száj-lakó, Titius szerint, az adriai és földközi tengerben él s egyedül s kizárólag a nőstény szardella (melyet az olaszok „Ziruló"-nak neveznek) szájában lakik. Hogy ezen isten különös teremtése, miért nem található más hal szájában: az a természet titka.

A száj-lakó eledele a szardellájával ugyanaz.

U—m L—ó.

Vegyes közlemények.

— sz. v. — *(Rovarok és csúszó-mászók vándorlásai.)* Némely természettudós azt állitja, hogy a rovarok és csuszó-mászók vándorlásainak mindig szárazföldön kellett történni, minthogy számukra lehetetlen roppant széles viztömegeken átkelniök. Ezen állitás ellen Wallace angol rovarász kikél s nézeteit tényekkel támogatja. A partoktól sokszor 20 angol mértföldnyi távolságban is fognak a tengeren rovarokat. Afrikából Madeirába (300 angol mértföldnyire) iszonyu számban röpülnek át a sáskák. Darwin egy izben a partoktól 370 angol mértföldnyire fogott sáskát. A portugáliai partoktól 260 mértföldnyire fogtak éji pillangókat s egy bálna-halászhajó kapitánya nem régen az Azoroktól 400 mértföldnyire fogott fehér lepkét, mely egészen üde volt s fiókba helyeztetvén, tojásait lerakta. Ezen s egyéb példákból azt következteti Wallace, hogy a rovarok kedvező körülmények közt szélesebb tengereken is átkelhetnek.

Hirek.

— *(A jelen számmal)* végződik be a félév, s figyelmeztetjük azon előfizetőinket, kiknek megrendelésük véget ér, hogy azokat megujitani sziveskedjenek. Közleményeink mind véget érvén a mostani számmal, a jövő félévtől megrendelők is egész teljes közleményeket kapnak. Kérjük egyszersmind lapunk barátait, hogy azt minél szélesebb körben terjeszteni sziveskedjenek. Lapunk belbecsét a szerkesztőség mindent elkövet, s ép ezért várjuk a közönség támogatását is. Diesekvés nélkül elmondhatjuk, hogy annyi eredeti illusztrációt még a költségesb lapok sem nyujtanak, s e tekintetben hasonlót igérünk jövőre is. Az uj félévet a következő közleményekkel nyitjuk meg: egy lyrai költemény Dalmadytól, „Polgári házasság" cimü eredeti beszély, „Az épitészeti müstylusok népszerü ismertetése" Myskovszky tanártól, az Eszterházy-féle állami képtár tüzetesb ismertetése, stb. A képek közt adunk kettőt az országos képtártól, s egy nagyobb magyar életképet, stb.

— *(Képcsarnok palota.)* Mivel az Eszterházy-képtár nincs tüztől biztos helyen, s a helyiséget csak nagy költségekkel lehetne biztossá tenni, továbbá mert a muzeumban tervezett pavillon épitése is nagy összegbe kerülne: a közoktatási miniszter müvészekből és szakértőkből álló enquettet hivott egybe, a fölött tanácskozandó, nem lenne-e célszerü ez összegből külön palotát épiteni, melyben az Eszterházy-képtár és muznumi képtár mellett egyéb közmivelődési intézet is helyet nyerne.

— *(Liszt Ferenc)* a zenészet terén szerzett érdemei elismeréseül királyi tanácsosi cimet nyert.

— *(A magyar irodalom egyik uttörő bajnoka)* Edvi Illés Pál, nyugalmazott ág. hitv. esperes, az akadémia levelező tagja, e hó 22-ikén elhunyt 79 éves korában Pesten. A boldogult kivált a tanügyi irodalom terén szerzett érdemeket s irt egy elterjedt történeti tankönyvet is. Ezenkivül igen sok dolgozata jelent meg folyó iratokban és lapokban.

— *(Bensö részvéttel értesültünk,)* hogy Vilim János békés-csabai derék tanitó, kinek arcképét épen mult számunk közlé, e hó 19-én aggsági végelgyöngülésben meghalt családja s unokái körében. Mi tanitó pályája 50-ik évfordulója jubileumához kivántunk járulni, s elismerésünk szavai mégis más koporsóban találták. E hó 17-én megünnepelvén a hálás evang. egyház a félszázados tanitói jubileumot, a jeles férfiu két nap mulva megszünt tovább munkálni s 72 éves korában a csöndes, nyugodt életbe költözött.

— *(† George Grote.)* Az angol tudomány ismét elvesztő egyik oszlopát. George Grote, az ismeretes történész 76 éves korában meghalt. 1832-ben megválasztták a parlamentben s kilenc éven át küzdött ott a választási reform mellett. 1841-ben visszavonult a közéletből és ezentul csak a tudománynak élt. 1846-ban jelent meg Görögország történelmének, mely világhirüvé tette, első kötete. 1856-ban az egész mü készen volt. 1865-ben jelent meg második müve: „Plato, és Szokrates többi társai." Ezután Aristoteles értelmezéséhez fogott, de ezen müből csak az első kötetet fejezte be, midőn a halál kiragadta őt az élők sorából. A londoni egyetemnek alkancellárja és e „british muzeum"-nak gondnoka volt. Két év előtt peeri méltósággal kinálták meg, de ő nem fogadta el.

— *(A visegrádi várromok fentartatása)* és restaurációja munkálatai vezetésével a közoktatási miniszter ez idénre Henszlmann Imre akadémiai tagot és Zsigmondy Gusztáv miniszteri mérnököt bizta meg, — az elsőt a régészeti felügyelettel, az utóbbit a munkák technikai részével. E folyó évben a fellegvárban lévő vizfogók (cisternák) fognak kitisztittatni, s átalán a törmelékek a várból és környékéről eltávolittatnak. Továbbá az alsó- kaputorony fog helyreállittatni, mely egyszersmint az őr lakává is átidomittatik. Itt lesznek a törmelékek eltávolitása alkalmával napfényre kerülő s történelmi vagy régészeti szempontból megtartandó faragványtöredékek s más leletek is elhelyezve.

— *(Hazai történeti emlékek.)* A magyar tudományos akademia történelmi bizottsága a hazai történeti emlékek kiadására megszavazott országos segélyt eddigi munkássága körének tetemes kiterjesztésére szándékozván forditani, a belügyminiszter e célból felhivta a hazai összes törvényhatóságokat, hogy levéltáraikat szakemberek, illetőleg levéltárnokaik által kutattassák ki gondosan, vajjon vannak-e azokban országgyülési irományok, meghivó levelek, követi utasitások, követi jelentések, nádori confluxusok, a horvátországi tartománygyüléseket és e kis országgyüléseket illető irományok, naplók, közlemények és jegyzőkönyvek, és ezekről küldjenek be az akademiához gondos értesitéseket, megjegyezvén a cimeket, a keltet, a levéltári számot, mely alatt az illető iromány találtatik, hogy az akadémia bizottsága annak lemásoltatása iránt intézkedhessék.

— *(A hazai arany bányászat nemzeti muzeumunkban)* nagy értékü példányokkal gyarapodott azon gyüjtemény által, melyet ezen nemzeti intézetünk tevékeny és szakértő igazgatója és illető osztálybeli öre szerzett meg dr. Weis József verespataki bányatulajdonostól. A tulajdonos a tudományos érték által is kitünő gyüjteményt olesóbban engedte oda, mint a mennyit magánosok voltak készek megadni érte. Emeli specificus becsét, hogy hazánk leggazdagabb aranybányája, az abrudbánya-verespataki ugyszólván kimeritően van ez által ismertetve.

— *(Szent László legendáját falképekben)* ismét két románkoru templomban találta meg a buzgó Römer Flóris. Egyik a szepesmegyi zsigrai templomban van, a másik pedig a kassai szent Mihály kápolnában. Ezzel kapcsolatban meg kell emlitenünk azt a fetünő hirt, mely szerint Kassa város gyülése a 300 éves Orbántorony lebontását elhatározta.

Irodalom *(Két régi magyar dráma.)* Érdekes irodalmi ereklyék fognak még ez évben megjelenni Ráth Mór kiadásában: „Adalékok és tanulmányok a Tökölí- és Rákóczy-korszak irodalomtörténetéből", Thaly Kálmántól. A mi becses irodalmi hagyományt Thaly K. lelt tizévi buvárkodása alatt: azt e gyüjteményben tárja elénk. A sok vitézi ének és keserv-dal mellett két régi szindarab is lesz benne. Egyikének cime: „Actio curiosa", magyar nyelven, élénk diadalógokkal, igen sok tősgyökeres példabeszéddel; a Tökölykorszakban játszik s akkor is iratott. A másik: „Conventus-Szécsenyiensis" (a Szécsenyi-gyülés), melynek személyei közt a kor kitünőbb emberei vannak, s a dialógok vegyest latinul és magyarul folynak, a németek pedig németül beszélnek. Ezek kéziratait, melyek ama régi korból valók, Thaly Kálmán Löcsén kapta. Közleni fogja e könyvben, mely történelmi magyarázatokkal is bőven el lesz látva, a „Hej Rákóczi Bercsényi" hires nóta variánsait is.

A tud. akademia e hó 19-ikén tartotta utolsó ülését a szünidők előtt. A természettudományi osztályé volt az ülés, s b. Eötvös Loránt mondá székfoglalóját, értekezvén a „rezgési elméletből következő távolbani hatásról." Jurányi Lajos l. tag az Oedogogium termékenyitett petesejtjének különféle fejlődéseit vizsgálta, és festett ábrákon mutatta be egyes stadiumait, ugy mint speciális eseteit. Szabó József a kőzetek földpátjai meghatározásának uj módjáról értekezett. Miután azon módszerek, melyek a nagyobb földpát-kristályok meghatározására alkalmaztatnak, a kőzetek parányi földpátjainak meghatározására nem alkalmasak, értekező sok kisérlet után fötalált egy módot, melyet célszerünek tart. E meghatározásnál a következő három tanulmányt teszi: a) góreső alatt, finom: csiszolatokban közönséges és paralizált világosságban vizsgálja a kőzetet; b) lángkisérleteket visz véghez, melyek alatt natrium és kalium által a láng festésének fokát ismeri meg; c) nedves uton a földpátokat sósavban 24 óráig tartja és itt nem csupán a föloldási képességet, hanem a föloldott elemeket is vizsgálja. Ezen módszert alkalmazta a régibb kristályos kőzetekre is, és az ujabbak közt a trachytokra, s azon meggyőződésre jutott, hogy e módszer segélyével a kőzeteknek beosztását és a fajoknak meghatározását biztosabban és könnyebben lehet megtenni. Ezután Than Károly ismertette meg az egyetemi uj vegytani épület berendezését. Előre bocsátja, hogy Németországban mily összegeket forditottak a vegytani intézetekre, s ennek tulajdonitja a természettudománynak, különösen pedig a vegytannak nagy előhaladását. Az uj magyar vegytani intézet célszerüség tekintetéből versenyez bármily külföldi ily intézettel. Az intézet pedig 240,000 ezüst forintba került eddig, a mi elég előnyös a külföldiekhez képest; megjegyzendő, hogy a fölszerelés még külön 150,000 frtba kerül. Végül Szily Kálmán terjeszti elő dr. Murmann Ágost, prágai csillagász hazánkfiának következő három értekezését: a) Európa bolygó elemei, annak tiz első észlelt szembeállitása szerint; b) a Freia bolygóról; c) az 1861-ki nagy üstökös pályahatározása.

Megjelent uj könyvek: „A magyar királyság alkotmány története a szathmári békekötésig." Irta Ladányi Gedeon, debreceni tanár, Második kötete ez egy derék tudományos munek, melynek kiadása diesőretére valik Csáthy K. debreceni könyvárusnak.

„*Angol és francia nyelvlapok*" cim alatt Bauer L. és Dushegyi M. igen gyakorlati irányu heti lapot inditottak meg, melynek segélyével kiki önmagától elsajátithatja a két nyelvet. A lap mind a kezdőket, mind az előhaladottabbakat tekintetbe veszi s ugy lesz berendezve, hogy mindenik használhassa. Minden csütörtökön fog megjelenni (az első szám már meg is jelent) s előfizetési ára egész évre 6 frt fél évre 3 frt 50 kr. évnegyedre 2 frt. Ez összegek Bickel Gusztáv pesti könyvkereskedésébe küldendők.

TARTALOM:

Cikkek: „Tissza Lajos." — „Thanathopis." *Ifj. Abrányi Kornéltól.* — „Megyei mozgalmak a XVII. században." *Hőke Lajostól.* — „Mi volt Pest azelőtt?" (Vége.) Közli: *Szokoly Viktor.* — „Vihar." — „Német községeink templom-ünnepe." *Varga Jánostól.* — „Vizi szüretek." — „Adatok az angolországi bányák és bányászat ismertetéséhez." *Dr. Bardócz Lajostól.* — A hal-kulancs és a száj-lakó." *U—m L—ótól.* — „Vegyes közlemények." — „Hirek." — **Képek:** Tisza Lajos közlekedési uj miniszter. Pest 1686. évben a törökök kiüzése után. Pest 1720—30 táján. (Vizkeleti Béla gyüjteményéből.) „Vihar."

HIRDETÉS.

Cachemir kendők.

Szép, jó és olcsó!

Legujabb női ruha-kelmék

bámulatos olcsó árért.

Teljes ruhához való legszebb kelmék

:3, :4, :5, :6 frtért, ugyszinte a

legfinomabb fekete selyem-anyagok kaphatók

HAMBURGER ADOLF

üzletében, Pest, zsibáros- és uri-utca sarkán.

Mustrák kivánatra mindenkinek ingyen és bérmentesen küldetnek s megrendelések utánvét mellett azonnal eszközöltetnek.

6—10

Longshawlok. Uri plaidok.

Asztal- és ágyteritők.

Felelős szerkesztő: **Kazár Emil.** Szerkesztő társ: **Szokoly Viktor.** Kiadó-tulajdonos: az **„Athenaeum."** A képek **Rusz Károly** müintézetéből valók.

Pest, 1871. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdai és irod. részv. társulat nyomdájában.